

मैत्री आरोग्याशी...

फेब्रुवारी २०११ ■ वर्ष दुसरे ■ अंक पहिला

संपादकीय...

प्रिय सहयोगिनीताई,

सप्रेम नमस्ते. नवीन वर्षाचं स्वागत आपण जसं करतो अगदी तसंच म्हणे अख्खं वर्ष जातं. म्हणूनच आपणही नवीन वर्षाच्या स्वागताला एक छान गोष्ट करणार आहोत. आपला मैत्री आरोग्याशी हा अंक आता दर दोन महिन्यांनी प्रकाशित होणार आहे आणि तोही आठ पानांचा.

तुमचा प्रत्यक्ष सहभाग ही त्याची खासियत असणार आहे. तुम्ही हे अंक नियमितपणे वाचत असणारच. पण आम्हाला कसं कळणार तुम्हाला तो आवडलाय की नाही ते ? म्हणूनच या पुढील अंकांमध्ये तुमची मतं 'वाचक काय म्हणतात' या सदरात आपण प्रसिद्ध करणार आहोत. तुमचे प्रशिक्षणातील अनुभव किंवा गावपातळीवर काम करतानाचे किस्से, आठवणी इ. तुम्ही इथे मांडू शकता. निवडक लेखनाला प्रसिद्धी मिळेल. तुम्ही अंक वाचा, इतरांना वाचायला द्या, आपापसात चर्चा करा, तुमची मतं आम्हाला कळवा. शिवाय या वर्षात काही स्पर्धासुद्धा असणार आहेत तुमच्यासाठी! अर्थात, बक्षिसंही आहेतच ! स्पर्धेत सहभागी व्हा, बक्षिसं मिळवा आणि आपली आरोग्याशी मैत्री सुदृढ करा.

श्री. अ. द. काळे, भाप्रसे
उपाध्यक्ष तथा व्यवस्थापकीय संचालक, माविम

या अंकात

- संपादकीय १
- गर्भाशय काढण्याची शस्त्रक्रिया २
- मानसिक आजारांना समजून घेऊ ४
- एक गाणं तुमच्यासाठी ६
- स्पर्धेत उतरा तर खरं ! ७
- गैरसमज आणि तथ्य ८

MAVIM
माविम

प्रकाशक : श्रीमती सोनाली वायंगणकर, भाप्रसे माविम, मुंबई लेखन व संपादन : तथापि ट्रस्ट, पुणे
संयुक्त राष्ट्र लोकसंख्या निधी, मुंबई यांच्या सहाय्याने

गर्भाशय काढण्याची शस्त्रक्रिया

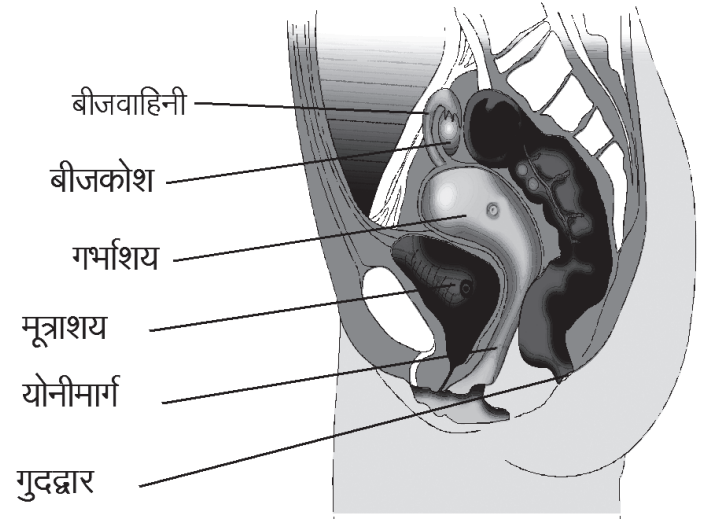
गर्भाशय काढणे (हिस्टेरेक्टमी) किंवा बोली भाषेत ज्याला पिशवी काढणे असं म्हणतात ती एक महत्त्वाची आणि अवघड शस्त्रक्रिया आहे. (ही शस्त्रक्रिया सामान्यतः स्त्री रोग तज्ज्ञाकडून केली जाते.) काही ठराविक परिस्थितीत गर्भाशय काढून टाकावे लागते. मात्र सध्या या शस्त्रक्रिया सर्रास होताना दिसतात. तथापि ट्रस्टने त्याबाबत एक पाहणी केली. लातूर आणि उस्मानाबाद जिल्ह्यातील ९ गावांमधील १५ वर्षांवरील ३२७९ महिलांची ही पाहणी करण्यात आली.

त्यातून पुढे आलेल्या काही महत्त्वाच्या नोंदी -

१. ही शस्त्रक्रिया झालेल्या महिलांपैकी सर्वात लहान महिला १९ वर्षांची तर सर्वात मोठी महिला ५५ वर्षांची आहे.
२. सरकारी दवाखान्यात मध्ये कमाल १०,००० रु. खर्च येतो तर खाजगीमध्ये तो ४५,००० रु. पर्यंतही जाऊ शकतो.
३. मुलाखती घेतलेल्या महिलांमध्ये साधारणपणे १४ ते १६ या वयात लग्न, पंचविशीपर्यंत दोन ते तीन बाळंतपणं नंतर कुटुंबनियोजनाची शस्त्रक्रिया आणि लगेच तिशीच्या आसपासच गर्भाशय काढण्याची शस्त्रक्रिया असा ट्रेंड आढळला.
४. आपल्या समाजात एकीकडे प्रजननाशी संबंधित आजार होऊनही शस्त्रक्रियेच्या भीतीने आजार सहन करण्याची प्रवृत्ती आहे आणि दुसरीकडे गरज नसतानाही गर्भाशय काढण्याची शस्त्रक्रिया केली जाते. या दोन्ही गोष्टींवर लक्ष ठेवायला हवे.
५. या पाहणीत असंही लक्षात आलं की, जवळजवळ सर्वच स्त्रियांना ऑपरेशनबद्दल काहीच माहिती नव्हती. म्हणूनच ही माहिती आम्ही सर्व सहयोगिनींसाठी इथे देत आहोत.

शस्त्रक्रिया कधी करतात ?

गर्भाशयात गाठी असल्यास, गर्भाशय सरकल्यास, जननेंद्रियांना सूज आल्यास, अस्तराची वाढ विपरीत ठिकाणी झाल्यास, कर्करोग (कॅन्सर) झाल्यास, पाळीत अति रक्तस्राव होत असल्यास किंवा बाळंतपणानंतर काही गुंतागुंत निर्माण झाल्यास डॉक्टर ही शस्त्रक्रिया करायला सांगतात. शस्त्रक्रियेपूर्वी हिमोग्लोबीन, लघवी, मधुमेह, एच.आय.व्ही. या तपासण्या केल्या जातात. जर वय ४५ पेक्षा जास्त असेल तर ईसीजी, छातीचा फोटो/कार्डिओग्राम आणि इतर त्रास असल्यास (सूज इ.) सोनोग्राफी इ. तपासण्या केल्या जातात.

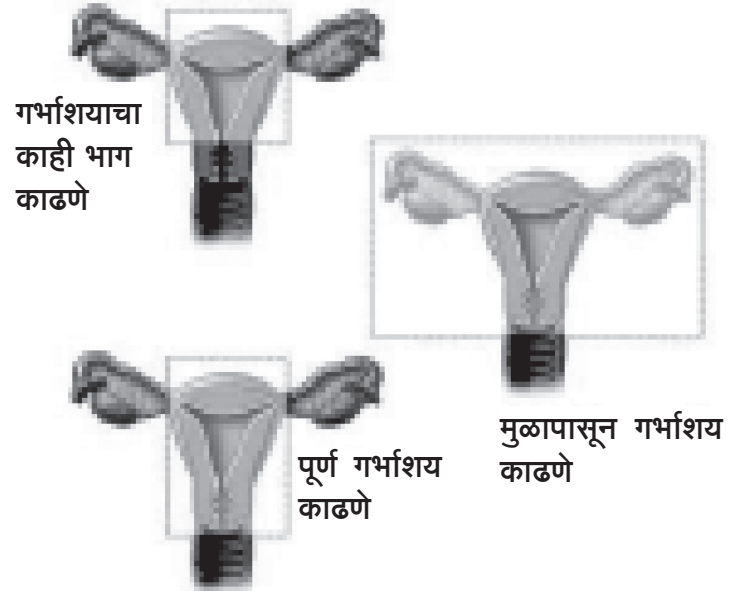

शस्त्रक्रिया कशी करतात ?

पहिल्या पद्धतीत ओटीपोटावर छेद देऊन तिथून गर्भाशय बाहेर काढतात. दुसऱ्या पद्धतीत मायांगाच्या आतल्या बाजूला वर छेद दिल्याने कोणतीही जखम बाहेरून दिसत नाही आणि योनीमार्गाने गर्भाशय बाहेर काढले जाते. या शस्त्रक्रियेसाठी जास्त कौशल्य लागतं. तिसऱ्या प्रकारात ओटीपोटावर एक छिद्र करून त्यात एक छोटी ट्यूब (laparoscope) सोडली जाते. ओटीपोटावर दोन-तीन छिद्र दिले जातात. त्यातून शस्त्रक्रियेची इतर साधनं आत जाऊ शकतात. गर्भाशय कापून विलग केलं की योनीमार्गातून ते बाहेर काढणं सोपं जातं.

गर्भाशय तीन प्रकारांनी काढलं जातं.

१. गर्भाशयाचा काही भाग काढणे (Partial Hysterectomy) बीजकोश, बीजवाहिन्या, ग्रीवा तसेच ठेवून फक्त गर्भाशय काढले जाते.
२. पूर्ण गर्भाशय काढणे (Total Hysterectomy) बीजकोश, बीजवाहिन्या आणि योनीमार्ग तसाच ठेवून गर्भाशय आणि ग्रीवा काढली जाते.
३. मुळापासून गर्भाशय काढणे (Radical Hysterectomy) बीजकोश, बीजवाहिन्या, ग्रीवा, गर्भाशय, योनीमार्गाचा काही भाग हे सगळे अवयव काढले जातात.

शस्त्रक्रियेचे परिणाम

मुळापासून गर्भाशय काढून टाकण्याचे शरीरावर विपरित परिणाम होतात. अंडाशय काढून टाकल्यामुळे रक्तातील इस्ट्रोजनची पातळी खालावते. त्यामुळे हृदयाच्या कामात आणि हाडांच्या रचनेवर प्रतिकूल परिणाम होतात, हृदयरोग होण्याची शक्यता तीन टक्क्यांनी वाढते. हाडांना कॅल्शियम कमी मिळते व हाडे ठिसूळ (Osteoporosis) बनतात. गर्भाशय काढल्यावर खूप उकडणे/गरम होणे, योनीमार्गात कोरडेपणा, नेहमीची कामे केल्यावरही लवकर थकवा येणे, रात्री घाम येणे, झोपेच्या तक्रारी, अर्धशिशी (डोकेदुखी), चिडचिडेपणा, हृदयाचे विकार, लैंगिक भावना कमी होणे, हाडे-सांधेदुखी, स्नायूदुखी, पचनाच्या तक्रारी अशी लक्षणं जाणवू शकतात.

हे शोधून पहा...

- तुमच्या माहितीतील किंवा आजुबाजूच्या किती महिलांची गर्भाशय काढण्याची शस्त्रक्रिया झाली आहे?
- या शस्त्रक्रियेसाठी त्यांना साधारणपणे किती खर्च आला?
- हा खर्च त्यांनी किंवा त्यांच्या कुटुंबाने कसा भागवला?
- तुमच्या भागात या शस्त्रक्रियेसाठी साधारणपणे स्त्रिया कुठल्या दवाखान्यात जातात?
- शस्त्रक्रियेपूर्वी डॉक्टरांनी त्यांना इतर काही पर्याय सुचविले होते का?
- त्यांना शस्त्रक्रिये संबंधीची सर्व माहिती दिली होती का?

शस्त्रक्रिया कुठे केली जाते? तिथे काय सोयी हव्यात?

- जिल्हा रुग्णालयात ही शस्त्रक्रिया केली जाते. साधारणतः चार ते पाच हजार रुपये खर्च येतो. मात्र ससून रुग्णालय, पुणे येथे या शस्त्रक्रियेला १५०० रुपयांपर्यंत खर्च येतो.
- रुग्णालयापासून पाच किलोमीटरच्या परिसरात रक्तपेढीची सोय असावी.
- शस्त्रक्रियेची जागा स्वच्छ असावी, भरपूर प्रकाश व हवा खेळती असावी.
- भूल तज्ञ, प्रशिक्षित डॉक्टर असावा. तसेच प्राणवायू देण्याचीही सोय असावी

पान ८ वर पुढे ...

मानसिक आजारांना समजून घेऊ

(या सदरातून आपण पुढील वर्षभर वेगवेगळ्या मानसिक आजारांबाबत माहिती घेणार आहोत. त्यातून तो मानसिक आजार नेमका काय आहे, त्यावर काय उपचार करता येऊ शकतात, ते कुठे उपलब्ध आहेत हे समजण्यास मदत होईल शिवाय त्याबाबतचे गैरसमजही दूर होतील अशी आशा आहे. या अंकात आपण मन म्हणजे काय, मानसिक आरोग्य, त्यावर परिणाम करणारे घटक आणि मानसिक स्वास्थ्यासाठी काही साध्या सोप्या गोष्टींची माहिती थोडक्यात जाणून घेणार आहोत. तुम्ही हे सदर काळजीपूर्वक वाचा आणि आपले अनुभव व काही प्रश्न, समस्या असतील तर संकोच न करता आणि विश्वासाने विचारा. तज्ज्ञांच्या मदतीने त्यांचं योग्य उत्तर तुम्हाला देण्याचा आम्ही प्रयत्न करू.)

मन म्हणजे नक्की काय ?

आपल्यापैकी अनेकांना अगदी ठामपणे असं वाटतं की आपलं मन हृदयात आहे. आपल्या सगळ्या भावना हृदयातून व्यक्त होत असतात. आपण जे विचार करत असतो ते हृदयात चाललेले असतात. पण आपलं मन हृदयात नाहीये, ते मेंदूत दडलेलं आहे. आपल्या भावना, कल्पना, विचार आणि अनुभव हे सगळं मिळून आपलं मन बनलेलं आहे. आपल्याला भोवतीच्या जगाचा बोध करून देणारी आणि आपल्या अस्तित्वाची जाणीव करून देणारी गोष्ट म्हणजेच आपलं मन. शरीरातल्या इतर अवयवांप्रमाणे मन ही दाखवता येणारी गोष्ट नाही. मन ही एक अमूर्त संकल्पना आहे. ती एक प्रक्रिया आहे.

मनाचं आरोग्य म्हणजे काय ?

मन शांत असणं, स्वस्थ असणं, कोणत्याही समस्येला शांतपणे सामोरं जाता येणं, योग्य निर्णय घेता येणं, मन एकाग्र होऊ शकणं, आनंद उपभोगता येणं आणि समाधान वाटणं ही सगळी लक्षणं मन निरोगी असण्याची आहेत. आपलं स्वतःचं व्यक्तिमत्त्व आणि आजूबाजूचं जग यामध्ये मेळ घालता आला नाही तर मनाचं आरोग्य बिघडतं. आपल्या भावना, विचार, बुद्धी आणि वर्तन म्हणजेच आपण. आजूबाजूच्या पर्यावरणात कुटुंब, कामाचं ठिकाण, स्वरूप, इतर माणसं, त्यांची व्यक्तिमत्त्व इ. अनेक घटक सामावलेले असतात.

आपल्या शरीराचा आणि मनाचा काही संबंध आहे काय ?

आपल्या शरीराचा आणि मनाचा खूप जवळचा संबंध आहे. मुळात शरीर आणि मन एकच आहेत. आपलं मन शरीराच्या माध्यमातून व्यक्त होत असतं. शरीराचा लहानसा आजार मन खंबीर ठेवून दूर करता येतो. पण मन अस्वस्थ असेल तर ते निरोगी शरीरातही आजार निर्माण करतं. अनेक मानसिक आजारांची सुरुवात शारीरिक समस्येतून किंवा भावनिक ताणातून होते.

शारीरिक आजार मन अस्वस्थ करतात. पण ती अस्वस्थता तात्पुरती असते. मात्र शरीराला काहीही झालेलं नसताना होणारी डोकेदुखी, पोटदुखी, अपचन, पित्ताचा त्रास अशी काही शारीरिक लक्षणं मानसिक आजारोग्याकडे बोट दाखवतात.

मानसिक स्वास्थ्यसाठी साध्या व सोप्या गोष्टी

१. शरीराची काळजी ही मानसिक आरोग्याची पहिली पायरी.
२. पुरेशा व चौरस आहारासोबतच नियमित व्यायाम आणि विश्रांती शरीर आणि मनाला आवश्यक आहे.
३. कधीकधी आपली एखादी विशिष्ट सवय आपल्यावरचा ताण वाढवणारी असते. उदा. वस्तू जागेवर न ठेवणे, उशीरा उठणे. आपल्या अशा सवयी ओळखून त्या बदलल्या तरी ताण कमी व्हायला मदत होते.
४. आपल्या आवडीच्या गोष्टी केल्याने ताण कमी होतो.
५. एखादा छंद जाणीवपूर्वक जोपासण्याचा फायदा होतो.
६. कामाचे नियोजन करा. स्वतःसाठी वेळ द्या.
७. अधून मधून नेहमीपेक्षा वेगळ्या गोष्टी करा.
८. आवडलेल्या गोष्टीचं मनापासून कौतुक करा, मात्र आवडत नसलेल्या गोष्टी जबरदस्तीने स्वीकारू नका.

भावना आणि ताण यांचं आकलन आणि व्यवस्थापन

मनाबाबत सर्वसाधारणपणे काही गोष्टी सांगता आल्या तरी प्रत्येकाच्या भावना, विचार, आकलन, अनुभव आणि त्यानुसार घडणारं वर्तन हा प्रवास प्रत्येकाचा वेगवेगळा आहे. त्यामुळे प्रत्येकाने आपलं व्यक्तिमत्त्व, आपले विचार, आपल्या कल्पना, आवडी-निवडी, भावभावना ओळखणं, थोडक्यात आपल्या मनाची प्रकृती ओळखणं आणि तिची काळजी घेणं आवश्यक आहे.

भावना ओळखता आल्या नाहीत, व्यक्त करता आल्या नाहीत, चुकीच्या वेळी किंवा चुकीच्या पद्धतीने व्यक्त केल्या तर ताण निर्माण होतात. यापैकी कोणत्या गोष्टीमुळे ताण निर्माण होतात हे आपल्या बाबत प्रत्येकाने समजून घेतलं तर ती गोष्ट अतिशय पद्धतशीरपणे शिकता येऊ शकते.

आपल्या भावना नेमकेपणाने ओळखून त्या वेळच्या वेळी व्यक्त करण्याने नातेसंबंधांमधील बरेचसे भावनिक तणाव टाळता येतील.

आपली क्षमता ओळखली, कोणत्या गोष्टी आपल्या हातात आहेत आणि कोणत्या नाहीत हे ओळखलं तरी आपल्यावरचं बरचसं ओझं कमी होईल. ज्या गोष्टी आपल्या हातात नाहीत त्यांचा स्वीकार केला तर आपराधीपणा, न्यूनगंड अशा भावना कमी होतील.

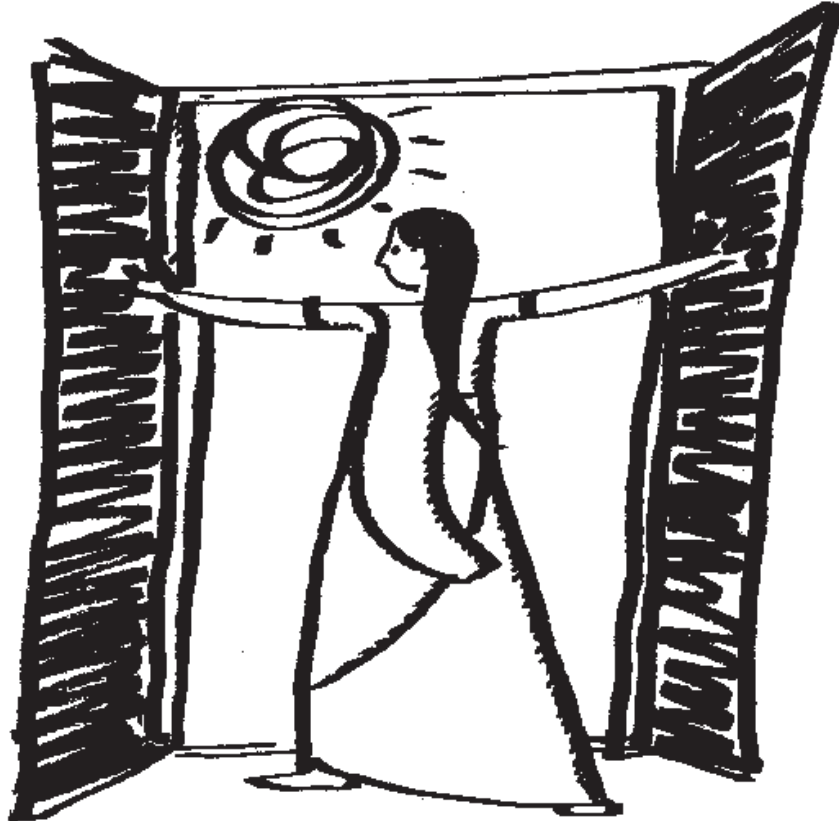
आजही आपल्या समाजात मानसिक आजारांकडे आजार म्हणून पाहिलं जात नाही. मुळात आपण शरीर आणि मन वेगळं मानतो, मनाच्या सगळ्याच गोष्टींना दुय्यम स्थान देतो. पण शरीराच्या आजारांसारखेच मानसिक आजार आहेत. त्यातील काही टाळता येणारे असतात, काही वेळेवर केलेल्या योग्य उपचारांनी बरे होणारे असतात तर काही योग्य उपचारांनी नियंत्रणात ठेवता येणारे असतात. शारीरिक आजार झालेल्या व्यक्तीला जशी वैद्यकीय उपचारांची व काळजीची गरज असते तशीच किंबहुना थोडी जास्तच मानसिक आजार झालेल्या व्यक्तीलाही असते. पण मानसिक आजार झालेल्या व्यक्तीपासून आपण घाबरून दूर राहतो. त्यामुळे त्यांना आजारपणातून बाहेर पडायला मदत होण्याऐवजी त्यांच्या आजाराला खतपाणी मिळते. मानसिक आजारी व्यक्तीला घरात आणि समाजात इतरांप्रमाणेच सहानुभूतीची, धीर देणारी, विश्वास दाखवणारी वागणूक मिळाली तर त्यांना आजारपणातून बाहेर पडायला नक्कीच मदत होते.

एक गाणं तुमच्यासाठी...

ये सन्नाटा छोड के आ..

ये सन्नाटा छोड के आ, सारे बंधन तोड के आ ॥६॥
लहरों को कश्ती कर ले तू, लहरों को कश्ती कर ले -२
लहरों को कश्ती कर ले, तुफानों को मोड के आ ॥१॥
रात नहीं अब सुबह चाहिए, रात नहीं अब सुबह चाहिए -२
रात नहीं अब सुबह चाहिए, सूरज को झकझोर के आ ॥२॥
सारी दुनिया तेरी है, ये सारी दुनिया तेरी है -२
सारी दुनिया तेरी है, ये तेरा मेरा छोड के आ ॥३॥
ये सन्नाटा छोड के आ, सारे बंधन तोड के आ
मंजिल पर आराम मिलेगा, मंजिल पर आराम मिलेगा -२
मंजिल पर आराम मिलेगा, कुछ चलके कुछ दौड के आ ॥४॥
ये सन्नाटा छोड के आ, सारे बंधन तोड के आ.....

स्पर्धेत उतरा तर खरं !

प्रिय सहयोगिनीताई,

दर अंकामध्ये तुमच्यासाठी काही नाविन्यपूर्ण स्पर्धा जाहीर केल्या जातील. अर्थातच त्या स्पर्धांमधील विजेत्यांना आकर्षक बक्षिसही असणारच आहेत. त्यासाठी तुम्हाला अंक लक्षपूर्वक वाचावा लागेल एवढंच. अंकात सांगितलेल्या दिवसापर्यंत आमच्याकडे पोचलेल्या उत्तरांचाच फक्त विचार केला जाईल. परिक्षकांचा निर्णय अंतिम राहिल. स्पर्धेतील विजेत्यांची नावे पुढील अंकात जाहीर केली जातील. स्पर्धेत सहभागी होणाऱ्यांनी पाकिटावर स्पर्धेत उतरा तर खरं! असा उल्लेख करावा. आपलं पूर्ण नाव, पत्ता आणि फोन क्रमांक लिहायला विसरू नका.

या वेळेसच्या स्पर्धा...

स्पर्धा क्र. १

८ मार्च हा आंतरराष्ट्रीय महिला दिवस. महिलांच्या सक्षमीकरणाचा, स्वाभिमानाचा दिवस. स्त्रियांच्या हक्कांसाठी जगभर अनेक स्त्रिया लढल्या. आपल्या आजूबाजूलाही एखादी स्त्री तिचं रोजचं आयुष्य जिद्दीने जगत असते, अनेक गोष्टी हिमतीने करत असते. अशा एखाद्या महिलेची व तिच्या संघर्षाची गोष्ट सांगाल का आम्हाला? तुमच्या गोष्टीला नावसुद्धा द्या. (शब्दमर्यादा- १५० ते २०० शब्द) या स्पर्धेसाठी प्रथम क्रमांक रु. १००० व द्वितीय क्रमांक रु. ५०० अशी बक्षिसे देण्यात येतील. आपली गोष्टी किंवा अनुभव १० मार्चच्या आत आमच्याकडे पाठवा.

स्पर्धा क्र. २

खालील शब्दकोडं सोडवा आणि हे पान फाडून पाकीटामध्ये घालून पोस्टाने आमच्याकडे पाठवा. पहिल्या तीन विजेत्यांना प्रत्येकी रु. ५००/- बक्षिस दिलं जाईल.

१	२	३			४	५		
६				७				
८							९	
				१०		११		
	१२		१३			१४		
					१५			१६
१७				१८				
			१९		२०		२१	
२२				२३				

आडवे शब्द

- जांघेत, मानेत येणारी गाठ
- त्वचेचा एक आजार
- हिंदी भाषिकांचा ताप
- पोटुशी
- इथले पेढे खायलाच हवेत
- हे बाहेर येतं कधी कधी
- भीतीशी संबंधित एक मनोविकार
- एक आजार पण उलटा
- इथे अन्नाची घुसळण होते
- गर्भाशय काढण्याची शस्त्रक्रिया
- फिट येण्याचा आजार
- हा अंगात शिरतो/राहतो
- आरोग्याला ही अपायकारकच
- अवघे पाऊणशे वयमान, तरी लज्जासाठी लहान

उभे शब्द

- एक श्रीमंत शहर
- लाकडाची ---
- हत्यारं याच्या आवडीची
- बाळाचं पहिलं घर
- तर चा सोबती
- बीजाची निर्मिती इथे होते
- मानेला होणारा हा आजार
- हे कमी तर चांगल्या हृदयाची हमी
- पुरुषांची नसबंदी
- है ठिक तर प्रकृती ठिक
- इथलं रुग्णालय देशभर प्रसिद्ध
- सिंहांसाठी प्रसिद्ध अभयारण्य

पान ३वरून पुढे ...

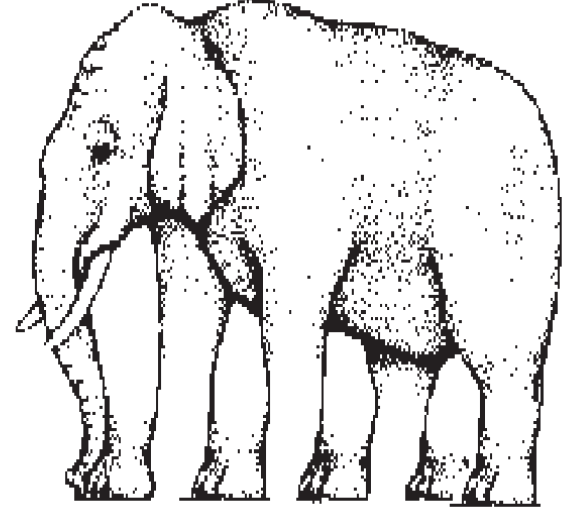
प्रतिबंधात्मक उपाययोजना

स्त्रियांच्या लैंगिक व प्रजनन आरोग्याच्या दृष्टीने काही उपाय आवश्यक आहेत.

१. योग्य वयात लग्न (किमान १८ वर्षे पूर्ण झाल्यावर)
२. कमी बाळंतपण व दोन बाळंतपणांमध्ये पुरेसे अंतर
३. जननमार्गाचे जंतुसंसर्ग होऊ नये म्हणून काळजी व उपचार
४. वारंवार गर्भपात न होणे
५. पॅपस्मिअर नियमित करून घेणे
६. वजन योग्य राखणे, व्यायाम करणे
७. अंग बाहेर येण्याच्या पहिल्या टप्प्यात काही उपयुक्त व्यायाम

जरा डोकं लावा

या
ह
ती
चे
पा
य
मो जा ब रं..

गर्भाशय शस्त्रक्रिया..

गैरसमज आणि तथ्य...

गैरसमज : फायब्रॉइड गाठीमुळे कर्करोग होतो.

तथ्य : ही समजूत पूर्णपणे चुकीची आहे. फायब्रॉइड सदृश गाठी आहेत, पण प्रत्यक्षात कर्करोग निघतो, ही घटना हजारात एक या सदरात मोडते. काही गाठींचा कसलाच त्रास होत नसल्याने त्या काढण्याची गरज नसते.

गैरसमज : दुर्बिणीद्वारे किंवा लेझरची शस्त्रक्रिया सर्वोत्तम असते.

तथ्य : योनिमार्गातून गर्भाशय काढण्याची शस्त्रक्रिया सर्वोत्तम असते. अर्थात ऑपरेशन कसे करावे हे प्रत्येक केसवर अवलंबून असते. सर्रास पोटावरून शस्त्रक्रिया करणे अयोग्य आहे.

गैरसमज : गर्भाशय काढणे हा गर्भाशयाच्या समस्यांवरील सोपा उपाय आहे.

तथ्य : गर्भाशय काढून टाकणे हा गर्भाशयाच्या समस्यांवरचा उपाय नव्हे. एकदा गर्भाशय काढल्यानंतर पुन्हा बसवता येत नाही. शिवाय त्यातून होणारी हानी कधीही भरून निघत नाही. त्यामुळे इतर कुठलाच उपाय नसेल तेव्हाच गर्भाशय काढण्याची शस्त्रक्रिया करावी.

गैरसमज : गर्भाशय काढल्यानंतर तिथे पोकळी तयार होते.

तथ्य : गर्भाशय काढल्यानंतर तिथे पोकळी राहत नाही, तर कालांतराने हळूहळू इतर अवयव ती जागा घेतात. मुळात गर्भाशय फार मोठे नसते. शिवाय ओटीपोटातील अवयव एकमेकांच्या अतिशय जवळ असतात.

अंकात व्यक्त झालेल्या मतांशी संपादक, संपादक मंडळ किंवा प्रकाशक सहमत असतीलच असे नाही.

महिला आर्थिक विकास महामंडळ

गृहनिर्माण भवन, पोटमाळा, बांद्रा पूर्व, मुंबई - ४०० ०५१
दूरध्वनी : (०२२) २६५९१६२९ / २६५९०५७४ / २६५९१८६६
mavim.ho@gmail.com, www.mavimindia.org

वाचकांसाठी संपर्काचा पत्ता : तथापि ट्रस्ट,
रेणूप्रकाश अ, तिसरा मजला, ८१७ सदाशिव पेठ, पुणे-३०
(०२०) २४४३११०६ / २४४३००५७
tathapi@tathapi.org, www.tathapi.org

मुद्रक : संस्कृती डिझायनर्स आणि प्रिंटर्स